

Etnicitat, multiculturalisme i l'emergència d'identitats transnacionals

Aleksandra Ålund
Universitat d'Umeå, Suècia

L'article analitza el complex significat d'etnicitat i identitat en la societat multicultural actual en referència a la societat sueca. Suècia, una societat marcadament multiètnica, està experimentant avui dia una fragmentació segons la divisió ètnica. Es tendeix a entendre les desigualtats socials en termes de diferència cultural. Generalment, la cultura s'associa amb etnicitat i raça, i es comprèn com quelcom pur, una «essència» vinculada amb un determinat nucli ètnic, original i etern. Però amb aquesta comprensió passen desapercebuts importants aspectes de la dinàmica cultural en la societat multicultural. Allò que per regla general no es reconeix són els encreuaments culturals i l'aparició d'identitats compostes. Dins el marc de la societat multicultural es creen noves cultures, identitats i etnicitats. Tot partint dels problemes de l'essencialisme cultural inherent al multiculturalisme suec, l'autora analitza algunes de les característiques generals del discurs dominant sobre l'etnicitat, les seves arrels històriques, i la relació que manté amb la cultura i el multiculturalisme.

The article analyses the complex meaning of ethnicity and identity in contemporary multicultural society with reference to Sweden. A markedly multicultural society, Sweden today is experiencing a fragmentation along ethnic lines. Social inequalities tend to be understood in terms of cultural difference. Generally, culture is associated with ethnicity and race, and is understood as something pure, an «essence» tied to a particular ethnic nucleus, original and eternal. But with this understanding, important dimensions of cultural dynamics in multicultural society go unnoticed. What is generally unrecognised are cultural crossovers and the emergence of compound identities. In the framework of multicultural societies, new cultures, identities, and ethnicities are created. Taking as point of departure the problems of cultural essentialism inherent in Swedish multiculturalism, the author analyses some of the general characteristics of the dominant discourse on ethnicity, its historical roots, and its relationship to culture and multiculturalism.

«[...]tendim a creure que cada grup desenvolupa la seva forma cultural i social en un relatiu isolament[...] a través d'una història d'adaptació mitjançant la invenció i els préstecs selectius. Aquesta història ha produït un món de pobles separats, cadascun amb la seva cultura i organitzat en una societat que, pel seu isolament, es podria descriure com una illa en si mateixa.»

FREDRIK BARTH

Etnicitat, *ethnics* i l'estrany

El concepte d'etnicitat és antic i nou alhora. Es deriva de la paraula grega *ethnics*, que a l'antiguitat significava pagà o salvatge, i es referia a la persona culturalment estrangera (Sollors, 1986; Fitzgerald, 1996). El concepte ha conservat fins avui la seva connotació original d'estrany cultural: una persona que pertany a un estatus minoritari o de classe baixa (o simplement un immigrant). Aquestes característiques són primordials a l'hora d'obtenir una perspectiva de l'assumpció —avui encara ben estesa— que l'etnicitat no es refereix al grup dominant. La referència original als Altres, els estranys —aquells que no pertanyen a la «cultura dominant», o considerats en termes religiosos com a «pagans»— s'ha mantingut i s'ha transmès fins als temps moderns (Ålund, 1995).

En les ciències socials modernes, el concepte d'etnicitat es desenvolupà per primera vegada entre els anys seixanta i setanta. La seva recent aparició s'associa amb els processos i les tensions econòmiques i polítiques de globalització, així com amb nous moviments i corrents de resistència ètnics. Va sorgir en el marc de la lluita anticolonial, la migració i la immigració. Les noves realitats requereixen nous conceptes que reflectixin els canvis al món. «La nova paraula és 'etnicitat' i el nou ús és la gradual difusió del terme «grup ètnic» des de subgrups minoritaris i marginals de la societat... als elements més importants d'una societat» (Glazer and Moynihan, 1975: 5). El concepte d'etnicitat s'anà aplicant de manera creixent respecte a les relacions socials i culturals entre la majoria i la minoria, i

*Suècia, una societat multiètnica,
està vivint a hores d'ara processos
de fragmentació a causa de la
divisió ètnica. Fotografia: Stockolm.*

també per regularitzar el pluralisme cultural en una societat multicultural.

L'antiga paraula grega *etnikos* sembla haver conservat el seu significat original pel que fa a la idea contemporània de l'estrany. Les clàssiques recerques sociològiques de tombant de segle, a través de les contribucions de Georg Simmel i Max Weber, donen testimoniatge de la continuïtat de la tradició de construir l'«estrany».

L'anàlisi de Max Weber sobre els grups ètnics a *Economy and Society* (1967) destaca com una de les contribucions més importants aportades a la teorització sociològica sobre l'etnicitat. Weber tracta la importància de la interacció entre el fet social i el fet cultural, i analitza la funció de l'etnicitat respecte de l'aparició de grups d'estatus. Els hàbits i els costums culturals estableixen la base per a la diferenciació ètnica. Les jerarquies i els estatus ètnics canvien amb relació a la posició social i la jerarquia de poder en una societat. L'estatus social propi dels blancs pobres i margi-

nats als EUA, escriu Weber, obligà simplement a degradar socialment els negres.

Amb el mateix esperit, Georg Simmel descriu la connexió entre el fet social i el cultural en el seu assaig *The Stranger*. A l'estrany que és proper a nosaltres geogràficament, se l'allunya a través de les pràctiques socials i culturals. A l'estrany, escriu Simmel (1950: 402-403), «se l'inclou en un grup les fronteres del qual són similars a les fronteres espacials». Simmel assenyala que el procés de fer «estrany» una persona es fa en nom d'una mena de principi de normalitat; això significa, igual com creu Weber, que les normes de la majoria de la societat són el model amb què es jutja la gent i les pràctiques divergents. Simmel escriu (1950: 407): «Això fa sorgir una determinada tensió pel fet que la consciència que només allò que és general és comú, accentua tot allò que no és comú». Aquest «element no-comú no és individual, sinó sols l'estranyesa de l'origen», que esdevé alhora «comú a molts es-

tranys». L'Estrany esdevé l'Altre, i se'l considera com l'immigrant. Aquesta visió —en què persones de molt diversos orígens són tractades com si valguessin menys, i transformades en un col·lectiu degradat socialment i culturalment (bàrbars, negres, immigrants)— vincula l'antiguitat europea amb la història del colonialisme, i amb la immigració moderna. En els *Versos satànics* de Salman Rushdie, veiem com Saladin Chamcha experimenta una transformació de característiques semblants. Segons Rushdie, i en aquest aspecte també segons Kafka, aquesta transformació es vincula amb la recerca d'un mateix. En descriure la lluita per trobar el «jo», Rushdie s'apropa a Foucault en la manera de comprendre el «jo» com a camp de batalla íntimament vinculat amb les relacions socials de poder.

Tanmateix, l'escena en què Saladin Chamcha, l'*alter ego* de l'autor, es veu obligat a encarar la seva pròpia violació, ofereix una descripció simbòlica del fet de reconèixer-se un mateix. Afligit per una ambivalència d'identitat, refusant-se a admetre que és objecte d'una discriminació que arriba al punt de la invisibilitat, i transformat en dimoni, Chamcha es veu obligat a afrontar els seus enganys d'identitat. A la *Hot Wax*, discoteca del Londres multiètnic, es transforma en persona, mentre el *rapper* modern canta sobre el fet de reconèixer la pròpia realitat. «*I ara-sentim-indignació-quan-parlen-d'immigració-amb-aquesta-insinuació-que-no-som-part-de-la-nació-i-fem-proclamació-de-la-vertadera-situació-de-com-hem-fet-contribució-des-de-la-romana-ocupació...*» (Rushdie, 1989: 232)

La confrontació a la *Hot Wax* demostra que el passat colonial continua a la actualitat. El fet d'adonar-se de les condicions d'inferioritat, pot servir per unificar l'exclòs al voltant d'una nova identitat, una que transcendeixi les fronteres ètniques. Amb el retrat que fa de Pinkwallah, el disc-jockey del club *Hot Wax*, Rushdie esbossa la imatge de la identitat transcultural.

L'emergència d'aquestes noves i distintives etnicitats i identitats ha arrelat a la societat multicultural contemporània, particularment a la gran amalgama d'encreuaments culturals i de marginació social de les ciutats poliètniques. No obs-

tant això, la forma dinàmica que Rushdie té de comprendre la cultura i les identitats no acostuma a estar present en el corrent principal del discurs acadèmic. La situació a Suècia pot servir per il·lustrar una tendència encara dominant en la major part de l'Europa «multicultural».

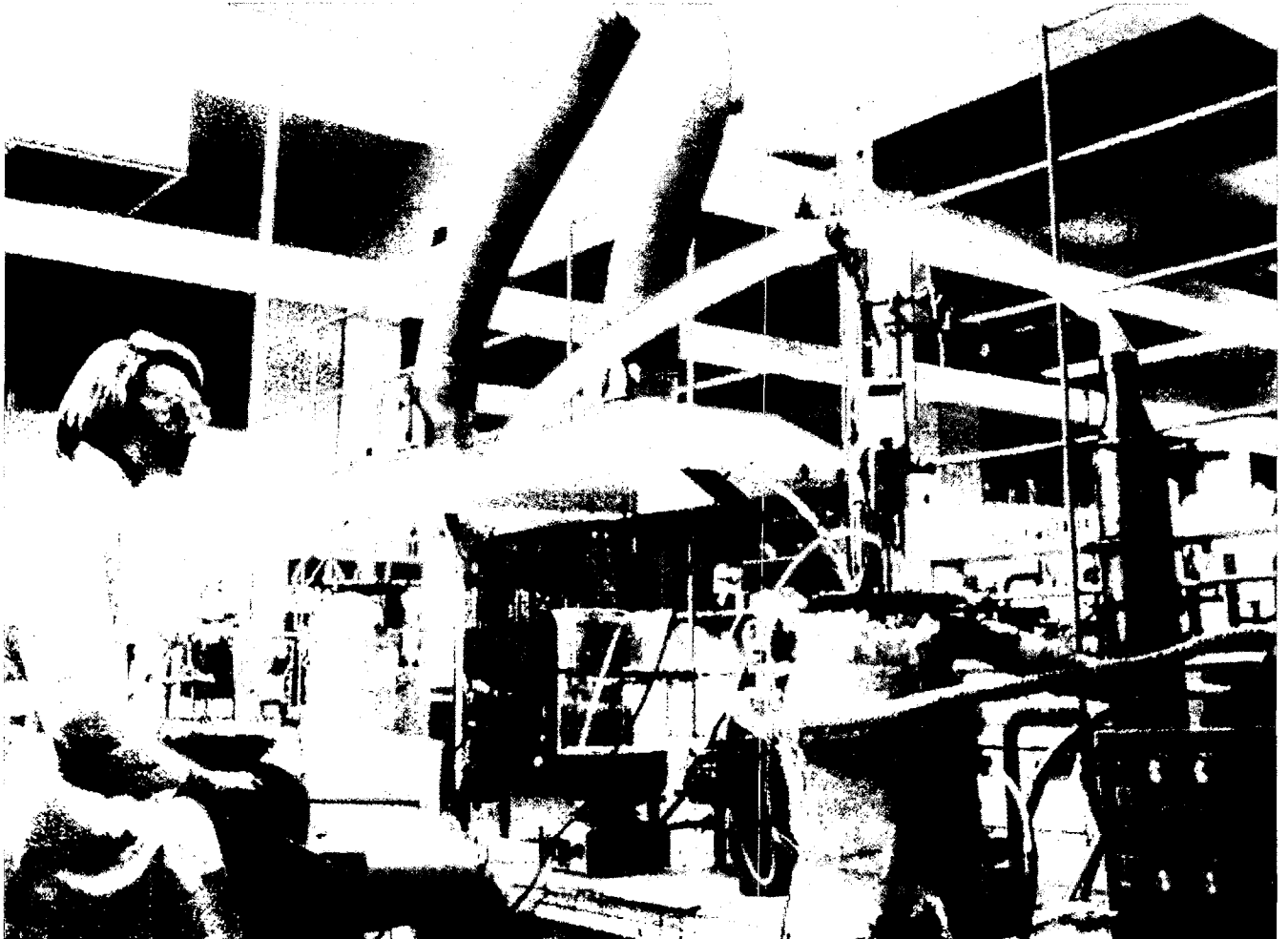
Etnicitat i multiculturalisme

Avui dia, existeixen aproximadament un milió i mig d'immigrants a Suècia. Segons la terminologia oficial, la paraula «immigrant» inclou no solament els ciutadans de països estrangers, sinó també les persones que tenen un o tots dos pares nascuts a fora. Els patrons de la immigració de postguerra a Suècia van ser semblants als de la resta d'Europa occidental. La primera onada fou la constituïda per treballadors estrangers (procedents principalment de Finlàndia i del sud d'Europa) als anys cinquanta, seixanta, i a principi dels setanta. A la segona onada, a mitjan anys setanta, hi dominaven les famílies i els parents d'aquells immigrants arribats anteriorment a Suècia i un nombre creixent de refugiats de les guerres esclatades a diferents parts del món que cercaven asil en aquest país. Els treballadors immigrants eren coneguts pel seu alt nivell de participació en el mercat laboral suec, considerablement més elevat que el dels suecs nadius. Aquesta situació es va deteriorar als anys setanta i vuitanta. Al mateix temps es va incrementar l'atur en els anys vuitanta, en accentuar-se l'escassetat de treball. Als anys noranta el volum de treballs ben retribuïts entre els immigrants va baixar dràsticament.

Durant els anys vuitanta, i encara més en els noranta, els controls van ser més rigorosos i el tracte donat, en particular a aquelles persones que cercaven asil a l'empara de la Convenció de Ginebra, esdevingué més restrictiu. Per tant, hi ha hagut un distanciament d'aquelles famoses visions polítiques d'"igualtat", «llibertat d'elecció» i d'"associació» que a mitjan anys setanta caracteritzaren la ideologia igualitària i multicultural que Suècia proclamava.

Suècia es dirigeix cada vegada més cap a l'ex-

*La societat sueca es caracteritzà
tradicionalment per les seves
polítiques d'igualtat, llibertat
d'elecció i d'associació com a fruit
d'una ideologia igualitària i
multicultural*

clusivitat i la selectivitat associada generalment a l'anomenada «Fortalesa d'Europa». El tracte discriminatori a les fronteres sembla tenir correlació amb les pràctiques discriminatòries als municipis i amb els diversos aspectes de segregació ètnica, i de desenvolupament d'un mercat laboral ètnicament segmentat.

Els distintius ètnics semblen jugar un paper cada vegada més important en el mercat laboral. L'atur és més elevat entre els «joves immigrants» que entre els joves «suecs», i molt més elevat també entre els fills dels refugiats que entre els fills dels treballadors immigrants. Malgrat que els fills dels immigrants obrers dels anys seixanta tinguin més dificultats que els joves suecs, la seva situació és millor que la de les persones que acaben d'arribar d'Àsia i Àfrica, que pel que sembla són els que estan pitjor.

Així doncs, el creixement i la polarització d'una societat dividida sembla haver augmentat du-

rant els anys noranta. Les tendències del mercat laboral indiquen un creixent grau de categorització en relació a l'origen ètnic, de discriminació i l'aparició de la «divisió ètnica del treball» (Schierup i Paulsson, 1994). No obstant això, tant les recerques que es duen a terme a Suècia sobre les relacions ètniques, com la ideologia i les pràctiques institucionals se centren en les diferències *culturals*. Aquells problemes que en realitat estan relacionats amb les injustícies i les tensions socials són «culturalitzats», és a dir, els problemes es comprenen en termes d'una estreta delimitació ètnica i cultural. En realitat, les generalitzacions culturals encobreixen l'exclusió social i els conflictes que se'n deriven. Produeixen i emfasitzen les jerarquies ètniques i, per consegüent, posen en perill la mateixa ideologia del pluralisme cultural (Ålund i Schierup, 1991).

A les nostres latituds nòrdiques això produeix una classificació jeràrquica en què la «distància

*La complexitat social sueca està fent
que, cada cop més, es vagi cap a la
implantació de sistemes
d'exclusivitat i de selecció, la qual
cosa comporta l'aparició d'una
nova segmentació social*

cultural» percebuda dels Altres és decisiva. La «perifèria» (els països d'emigració) s'associa amb la tradició, i el centre (Suècia) amb la modernitat. La intensitat de la distància s'expressa en termes de col·lisió cultural. També es pot detectar una implícita categorització religiosa.

Dins dels perímetres superiors de la jerarquia, hi trobem els protestants europeus de l'oest i del nord, seguits pels catòlics i pels grups de «civilitzacions» amb una nota de modernitat. Aquests grups es diferencien dels més «primitius» que «segueixen la tradició», és a dir, els catòlics europeus del sud, seguits pels grups ortodoxos, i finalment, al darrer graó de l'escala, els musulmans no europeus.

La segregació cultural, malgrat el discurs suec sobre la igualtat del pluralisme cultural, es porta a terme seguint un ordre basat en l'estatus —estereotipat i determinista— i deixa el camp obert a desigualtats i tensions socials entre els diferents grups de la població. El fet cultural, classificat, i ordenat etnocèntricament, funciona com un model discriminatori, per exemple, a l'hora de determinar què és allò que convé dins d'un mercat de treball cada vegada més dividit pel que fa

als orígens ètnics. Per consegüent, la creixent argumentació política generalitzada i popular en termes d'adequat/inadequat, adaptable en diversos graus, i de més o menys «estranger», ha estat com atiar el foc entre els refugiats i els immigrants. Aquí rau la base de la diferenciació i la selecció de les persones en termes culturals, i la seva aplicació crea la base per a la legitimitat del que s'ha anomenat com «Fortalesa d'Europa» i «Mur del Mediterrani».

No obstant això, sempre hi ha el risc de dividir la realitat en simples dicotomies, com la natura en oposició a la cultura, els homes i les dones, els immigrants i els nadius, o els oprimits i els febles en oposició als opressors i els poderosos. Per consegüent, les conclusions que es treuen prenent com a base aquestes dicotomies tendeixen a ser universals. Aquesta mena de categories simplifcades condueixen a l'essencialisme, és a dir, a construccions teòriques basades en una «categorització de la població humana segons la cultura o l'origen ètnic» en què «es classifica la gent dins de les cultures i les cultures dins dels espais» i en què «l'espai pot ser una divisió de treball o de territori, o ambdós alhora» (Feuchtwang, 1990: 4). La cultura, igual que la identitat cultural, es considera com si fos immutable, com una «essència».

Un problema important relacionat amb aquest tipus de categorització discursiva és, a més a més, el d'una jerarquització de les cultures que també es vincula fonamentalment a una visió estàtica de la cultura. A Suècia, com a Europa en general, les nombroses «cultures immigrants» es relacionen d'una manera etnocèntrica a la superioritat cultural de la majoria, mentre que les similituds i la riquesa de les diferències no es tenen en compte. Des d'una perspectiva d'integració, les cultures dels immigrants es tendeixen a considerar carregades amb tota mena de problemes i de «tradicions» constrenyedores, mentre que la societat sueca és vista com homogènia i a favor de la modernitat. El principi subjacent és una visió etnocèntrica que considera la integració com l'adaptació de la minoria a la majoria. En conseqüència, les recerques fetes a Suècia sobre els immigrants i la gent jove acostumen a

Les visions més tradicionals sobre la societat sueca han associat la cultura amb quelcom pur, essencial vinculat a un nucli original.

Fotografia: músics a l'Skansen de Stockolm

atribuir als «joves immigrants» allò que Michael Foucault titllaria d'una «fama negativa», i se centren en les diferències culturals, els conflictes i els problemes. Les recerques han descrit la identitat dels joves immigrants en termes conceptuals estereotipats com ara «entre dues cultures» i «una doble identitat». Es considera que les cultures immigrants suporten la càrrega del tradicionalisme, mentre que la destraditionalitzada cultura sueca es veu més uniforme i homogènia del que en realitat és. Allò que és «modern» i «tradicional» es polaritza, i les crisis d'identitat dels individus es relacionen amb la dificultat de mantenir la integritat de les «cultures». No obstant això, s'ignora el fet que enfrontar-se d'una manera creativa amb el gran nombre de cultures pot jugar un paper essencial per ajudar a forjar noves identitats. Aconseguir transcendir les fronteres i «amalgamar» les noves cultures sincrètiques (Gilroy, 1987), així com l'aparició d'identitats «híbrides» compostes (Bhabha, 1996) són fets que passen gairebé sempre desapercebuts o que no es tenen en compte.

L'etnicitat com a fenomen transcultural

Arran de l'interès creixent pels processos de globalització i per la massiva migració a escala mundial i les xarxes transnacionals que s'hi vinculen, conceptes com ara el de diàspora han posat de relleu nous marcs espacials i culturals per a l'aparició d'identitats, cultures i etnicitats (Robertson i Lechner, 1985; Hannerz, 1989; Clifford, 1994; Cohen, R. 1987, 1995). L'atenció dels investigadors ha canviat cap als contextos urbans multiètnics. La marginació i la discriminació política contra els immigrants i les minories ètniques han conduït a noves formes de mobilització i de politització ètniques dels moviments socials (Castles, 1984; Castles i Miller, 1993; Rex, 1973; Rex and Drury, 1994, Ålund, 1995).

Les investigacions internacionals recents sobre el feminisme han evidenciat en particular la complexa interacció existent entre sexisme, racisme i etnicitat. A través d'una crítica de gran abast del reduccionisme (del determinisme

biològic i de l'essencialisme cultural, per exemple) els especialistes en aquest àmbit han posat en dubte el fet de veure les identitats com a homogènies. És a partir d'aquesta crítica que ha quedat al descobert la interrelació entre les diferents formes d'opressió —racisme, sexisme i opressió de classe— (cfr. Anthias i Yuval-Davis, 1983, 1992). La construcció social de l'etnicitat s'observa i es relaciona amb els processos globals, les jerarquies culturals, la discriminació i l'exclusió política i cívica (*ibidem*).

Però és especialment la tradició acadèmica britànica dels «estudis culturals» —la figura principal del la qual és Stuart Hall— la que ha contribuït al desenvolupament d'un nou enfocament que considera que cultura, identitat, etnicitat i raça s'interrelacionen d'una manera molt complexa. S'ha establert un paral·lelisme entre etnicitat i raça, i la construcció social de l'etnicitat (i la de la raça) ha esdevingut objecte d'atenció. L'etnicitat, escriu Hall (1992: 255), «s'encreu i es reencreua constantment» amb altres categories socials com ara raça, classe, i gènere. El concepte d'identitat és definit com a «fragmentat i fracturat; mai singular sinó construït so-

La dinàmica de la diversitat cultural resta associada a les forces i les situacions que propicien, a la vegada, la desigualtat social

bre diferents, i sovint encreuats i antagònics discursos, pràctiques i posicions» (Hall i du Gay, 1996: 4). A diferència de la comprensió essencialista «aquest concepte d'identitat no indica aquella ànima estable del jo que es manté des del principi fins al final, a través de totes les vicissituds de la història, sense canviar...» (*ibídem*: 3) —aquí la identitat es comprèn com a variable, «estratègica i posicional» (*ibídem*).

Les cultures i les identitats culturals desenvolupades en els contextos multiètnics i multiculturals són noves en relació als móns de l'emigració. Els encreuaments culturals són una manifestació de noves identitats, etnicitats i solidaritats (polítiques). Homi K. Bhabha (1994, 1996) subratlla la importància de la «hibridació cultural» i assenjala que els «híbrids... estan plens d'un potencial per a noves visions del món, amb no-

ves 'formes interiors' per percebre el món a través de les paraules» (Bhabha, 1996: 58). Les identitats híbrides impliquen la negociació d'una duplicitat discursiva «amb això no vull dir [que] la dualitat o el binarisme engendrín un nou acte de parlar» (*ibídem*). La nova «veu» expressa la formació de solidaritats estratègiques, i el concepte d'hibridació descriu «el bastiment de l'autoritat cultural dins d'unes condicions d'antagonisme o d'injustícia política». Les estratègies dels híbrids «utilitzen la cultura parcial de la qual sorgeixen per construir una visió de comunitat, i versions de la memòria històrica, que dona forma narrativa a les posicions minoritàries que ocupen, una visió des de fora de l'interior: la part en el conjunt» (*ibídem*). Aquestes etnicitats i identitats que encara segueixen en la invisibilitat i que, per tant, és com si no «existissin» (Hall i du Gay, 1996), han de ser reconegudes.

La crítica antiessencialista de les receques sobre la cultura i la identitat condueixen a traslladar l'atenció de la identitat cap a la identificació —les condicions i les visions que comparteixen diferents individus i grups— i el mode en què la identificació construeix la base per a noves etnicitats, solidaritats i aliances (*ibídem*; Gilroy, 1987, 1993; Hall, 1987, 1992). No obstant això, el món acadèmic s'està començant a interessar per les noves «distincions» i els processos d'exclusió social i cultural. La formació de grups fonamentats en l'exclusió dels «altres» que tenen la convicció de pertànyer a una comunitat basada en una ànima ètnica pura i original, o «essència», ha estat qualificat d'«absolutisme ètnic» (Gilroy, 1987, 1993).

Tot això significa que l'etnicitat pot presentar-se com un vincle entre diferents cultures. Com a teixit cultural connector, pot constituir la base simbòlica per a noves comunitats socials i polítiques, transètniques i transculturals (Ålund 1995, 1997). Però també pot ser expressada com un factor d'exclusió social i de «neteja ètnica», una mena regressiva de nacionalisme i d'identitat nacional i cultural (*ibídem*).

L'intens caràcter de l'etnicitat i les seves nombroses expressions contemporànies reflecteixen també tensions globals i conflictes socials com

Fredrik Barth, un dels pioners en l'anàlisi de les relacions interètniques

ara entre: nord/sud, est/oest, supranacional/nacional i nacional/local. Les fronteres es delimiten i se suprimeixen. La «Fortalesa d'Europa» i el «Mur del Mediterrani» separen civilitzacions imaginades procedents d'una imaginada barbàrie. Gent fugitiva trucant a una porta que es tanca. Fugen d'estats-nació definits ètnicament on les antigues tradicions han estat de nou inventades, i l'ètnicitat s'associa amb l'autenticitat biològica, la puresa cultural i la neteja ètnica. Fugen cap a una Europa occidental cercant la seva pròpia identitat: una identitat «europea».

Al mateix temps, les ciutats d'Europa estan plenes de noves identitats compostes i de noves ètnicitats (Hall, 1992). Les fronteres culturals s'encreuen, a través de la immigració, l'expansió i la «criollització» de la «cultura mundial» (Hannerz, 1987). En «la ciutat global» es creen variacions procedents de la diversitat cultural, dels moviments, de les transformacions i amalgamacions que ens poden inspirar una visió de noves possibilitats. Suècia es caracteritza per l'encreuament de fronteres i la fusió cultural, com qualsevol altra societat europea multicultural (Gilroy, 1987; Jones, 1988; Hannerz, 1990; Ehn, 1990; Ålund i Schierup, 1991; Hewitt, 1992; Vertovec, 1995). La relació entre la subordinació social, la resistència cultural i l'aparició de noves formes d'expressió i de solidaritat culturals és un tema recurrent.

En les comunitats suburbanes ètnicament compostes, i a més amb una forta càrrega política, es pot trobar un expansiu desenvolupament cultural amb matisos polítics expressats en els textos, en el to i en les imatges (Ålund, 1991, 1997). Les tensions inspirades en el *reggae* i el *hip-hop* exhorten l'oïdor a afirmar la solidaritat, l'orgull i la dignitat, i a exigir la igualtat. El desenvolupament de la cultura jove en la ciutat multiètnica està estretament relacionat amb l'experiència de l'exclusió. Mitjançant l'expressió cultural, es creen les condicions prèvies simbòliques per reconèixer la pròpia realitat. Molt sovint això s'expressa en la revolta dels joves contra l'època actual, que ha submergit les seves vides en l'anonimat i ha convertit en marginals les seves condicions de vida.

Cultura, comunitat i resistència

A les ciutats multiètniques d'avui, els joves desenvolupen estils de vida complexos relacionats amb les condicions socials viscudes i amb tota la polifonia d'estils culturals. Les influències locals, nacionals i globals es fusionen les unes amb les altres. A Estocolm, com a qualsevol altra gran ciutat d'Europa occidental, han anat apareixent de forma successiva noves cultures procedents de l'encreuament de fronteres, noves fusions culturals, i nous moviments socials urbans transètnics. L'experiència diària d'una societat ètnicament barrejada estimula els joves en particular a bastir un pont entre les fronteres ètniques i a fusionar les expressions culturals, com es reflecteix en la tasca de recerca de la identitat tant des del punt de vista col·lectiu com de l'individual.

Els joves són socialment conscients i critiquen la creixent discriminació en la societat. A través de la música rap es difon la importància d'ésser conscient de la subordinació compartida, i alhora es ramifica en nous i creixents moviments socials contra el racisme i les fronteres ètniques imposades. La formació de noves veus culturals va íntimament vinculada a les posicions minoritàries que aquests joves ocupen.

En un context europeu i durant les dècades dels setanta i dels vuitanta, va sorgir a Gran Bretanya un corrent radical crític i polític de recerca sobre la joventut i la cultura ètniques (vegeu, per exemple, Hall i Jefferson, 1975; Willis, 1977; Hall *et al.*, 1982; Hebdige, 1984). Coneguts estudis sobre la cultura jove relacionen la cultura amb els conflictes generacionals i de classes, amb l'atur, la fragmentació social, les crisis d'identitat, i amb l'expansió de la societat de mercat i la cultura del benestar econòmic. En cercar noves formes de comunitat, es formen bandes de joves. Es desenvolupen nous estils culturals que serveixen interiorment d'ancoratge i exteriorment de distintiu cultural (vegeu més endavant Ålund, 1991b). Paul Gilroy (1987), entre d'altres, ha investigat el caràcter dinàmic, transcultural i transètnic de la formació de noves agrupacions socials i expressions culturals.

Gilroy (1987) ha cridat l'atenció sobre l'aparició de comunitats socials compostes que transcendeixen les fronteres ètniques i s'expressen a través de nous sistemes de significat i de noves cultures d'expressió que han sorgit de l'encreuament de fronteres. Aquestes cultures funcionen com autoconfirmacions col·lectives, en la base de les quals prenen forma les alternatives i les autèntiques aparicions en l'escena pública (*ibídem*). La fusió transcultural —en una denominada cultura sincrètica— adquireix importància tant respecte de la identitat com de la integració. Està estretament connectada amb les comunitats i els nous moviments socials com ara els moviments antiracistes. Per a Gilroy les formes sincrètiques de cultura simbolitzen la mútua ajuda en una lluita comuna per reconstituir una presència històrica col·lectiva més enllà de les formes divisòries i fragmentades de l'existència a la diàspora (*ibídem*).

És en els ambients ètnicament complexos (i amb una forta càrrega política) dels suburbis o de les àrees urbanes deprimides de les metròpolis internacionals, on justament la cultura ha adquirit una nova ressonància i un nou significat (Schierup, 1993). La globalització cultural i les tendències comercials afecten les expressions culturals, d'igual manera que ho fan la crisi social i la marginació del jovent. L'exclusió pot portar a la creació de subcultures que forneixin un sentiment d'identitat i proporcionin arrels en un món hostil. La ciutat moderna tendeix a fragmentar-se en una arena de «pàtries» segregades. Bandes, conflictes, lluites simbòliques i un comportament violent reflecteixen la nova pobresa, la incertesa dels ciutadans, i un estat de trobar-se «sense casa» a la societat.

La crisi econòmica i social afecta, en particular, la classe treballadora tradicional, i al mateix temps les àrees metropolitanes amb una elevada proporció d'immigrants. En aquests casos esclaten tensions en què el feble es gira contra el feble, els treballadors joves de classe obrera, contra altres joves de classe obrera, o bé els immigrants contra els caps rapats. Força sovint, aquests conflictes prenen la forma de símbols culturals en una època en què són molts els que cerquen re-

Les expressions culturals contemporànies, com els concerts multitudinaris, són la manifestació de les noves condicions simbòliques en què es generen les identitats ètniques

frenar l'estat d'incertesa i de feblesa amb l'afirmació de la identitat i del control. Els caps rapats celebren tradicions de passades grandeses, i els joves grups ètnics s'identifiquen cercant distintius culturals en una àmplia varietat que els reflecteixi. Allò que ara i aquí es considera com a «genuí» poques vegades té res a veure amb les tradicions antigues. Són diverses les bandes que s'apropien de la iconografia del passat per utilitzar-la en els temps moderns. A Suècia el martell de Thor s'alça contra els turbants. Les noves manifestacions culturals no guarden connexió directa amb els estils de vida tradicionals ni amb les identitats culturals dels països dels quals els immigrants procedeixen. Demostren que la necessitat de pertànyer aquí i ara és més forta que l'atracció pel passat. En aquest sentit, es podria descriure l'etnicitat com una metàfora dinàmica per a la «negociació d'identitats» entre grups i individus en el context social (cf. Fitzgerald, 1992; Ålund i Granqvist, 1995).

Molt sovint els distintius culturals assumeixen un caràcter cosmopolita. Un exemple és la cultura *hip-hop* inspirada en Harlem. Els pantalons *hip-hop*, els pentinats rastafarians i les noves expressions lingüístiques s'utilitzen per la seva dramàtica carregada de simbolisme tant en el sentit d'ancoratge com d'escissió. Aquests distintius culturals funcionen a través de joves dividits que s'uneixen amb un estil de vida que simbolitza la protesta i la resolució d'anar contra el poder. Preparen el terreny pels trencaments i els canvis culturals, per les conquestes i els espais per a viure. Els símbols també es poden convertir en elements bàsics en els integrismes de les bandes ètniques o amb encreuaments ètnics, en els quals la relació de l'individu amb el món que l'envolta pren forma en el marc de «nosaltres contra ells». És en aquest context d'identitat i de condicions subculturals de la vida que sorgeixen també molt sovint conductes violentes a l'ombra de la lluita entre els mons marginats dels joves.

Aquest és el context social de la identitat cultural. La identitat i el desenvolupament individual reflecteixen les condicions i el curs de la identificació social, en què l'escola, el treball, la llengua i les interaccions de la vida quotidiana

funcionen d'una manera fonamental pel que fa al desenvolupament social dels individus. Són les condicions de la vida viscudes les que estableixen, per dir-ho d'alguna manera, el drama, l'espai, i les formes simbòliques de la formació de la identitat. Les jerarquies culturals que acompanyen la diferenciació social, independentment de si aquestes jerarquies es basen en la classe, el gènere, l'edat, l'etnicitat o la raça, forneixen un important marc per a aquest drama.

*La globalització i les seves
tendències comercials afecten les
formes de viure i molt especialment
les expressions culturals*

Les manifestacions artístiques que es difonen entre els joves troben una expressió avantguardista en els textos, el to i les imatges, que sovint tenen un contingut polític. L'antirracisme, la reivindicació de la igualtat, i els atacs contra la discriminació van aparellats amb les exhortacions de la dignitat, l'orgull i la solidaritat. La situació recorda l'atmosfera política i artística dels negres britànics dels anys setanta: «Alça't, i defensa... defensa els teus drets».

Als joves suecs procedents d'immigrants malgrat haver nascut i haver-se criat a Suècia, encara se'ls continua titllant d'«immigrants». La major part del seu treball d'identitat té a veure amb els sentiments d'exclusió, i amb les condicions per entaular diàlegs entre els «estrangers» de les més diverses procedències a la ciutat multiètnica moderna. Les lluites que aquests joves sostenen entre ells i amb els altres per aconseguir ser anomenats correctament, per trobar el seu lloc i assolir en la vida un significat i unes arrels, comprèn el context moral, social i cultural pel

seu treball d'identitat. Aquestes lluites les comparteixen tant els «negres» com els «negres blancs». Desafien allò que és «natural», des del seu propi estatus com a «estrangers» i en condició d'«altres», fins i tot amb més intensitat. Des de la perifèria suburbana i amenaçats amb ser exclosos de l'escola i del mercat laboral, desitgen ara participar en les solidaritats socials, culturals i polítiques del seu propi país.

La reacció creixent que s'ha desenvolupat demostra, en totes les seves variacions, una visió dels fracassos de la societat marcada per un realisme pregon, basat en l'experiència d'un enduriment del clima social que començà a partir dels anys setanta. Els joves cada vegada són més conscients (i en un nombre més elevat) del fet que cada dia se'ls nega el seu dret d'igualtat amb els «nadius». No obstant això, la seva resposta a aquests fracassos socials es caracteritza per la recerca d'un diàleg a fons. Potser és justament per això, que la seva etnicitat —creada aquí i ara en la barrejada terra de les diferències culturals i de

la proximitat social— expressa un diàleg que ja s'està mantenint. La seva resposta al fet de no pertànyer a la «nostra» nació és construir noves connexions, relacions i afiliacions. Les experiències comunes compartides des de l'exili intern creen les condicions per a un reconeixement social. Això, al seu torn, genera un apropament cultural i estimula els préstecs mutus, l'intercanvi de records socials i la creació comuna de símbols culturals capaços d'unificar a la gent i preparar el terreny per a l'encreuament de les fronteres culturals.

Amb això s'obre un espai per a un altre significat d'etnicitat diferent del que s'associa amb «puresa», «orígens» i, en casos extrems, amb «neteja ètnica». Les «noves etnicitats» (Hall, 1992, 1994) són freqüentment compostes i

transculturals. En entorns ètnicament complexos —com ara els suburbis de les grans ciutats (a Suècia i França), o a les «zones urbanes deprimides» (a Gran Bretanya)— es creuen les «fronteres», mentre que les barreges culturals i les fecundacions creuades troben expressió en la tasca d'identitat personal i col·lectiva, en el llenguatge, la música, etc.

Molt sovint, aquest intercanvi cultural transètnic es construeix en un ambient de companyonia i d'apropament social. Aquesta etnicitat moderna no expressa separació, sinó més aviat connexió. Potser és precisament perquè l'etnicitat s'expressa com a resposta a una afiliació inexistente en la «nostra» nació que «ells» han creat —en la seva recerca d'ancoratge—, nous vincles que uneixen i lliguen. L'experiència

Moltes minories culturals a Suècia cerquen noves maneres d'expressió a través de la música o d'altres manifestacions culturals

comuna de l'exclusió contribueix al reconeixement social. Això genera alhora una proximitat cultural i estimula els préstecs mutus, l'intercanvi d'experiències acumulades i d'imatges del món, i la creació comuna de símbols culturals procedents de l'encreuament de fronteres. La creació d'una vida fonamentada tant en antics records com en experiències actuals, i orientada a la transgressió social i cultural d'estretes fronteres, connecta llocs i temps diferents. Crec que aquí tenim les condicions prèvies per a l'aparició de noves etnicitats orientades cap a l'exterior i de comunitats inclusives.

Noves etnicitats

A l'era del «tràfic global de la cultura» (Hannerz, 1989: 206) les cultures ja no es poden reduir a unitats diferents, separades o homogènies delimitades per nacions, religions o comunitats locals. Les cultures, igual que les etnicitats, s'haurien de comprendre més aviat com una manifestació simbòlica de xarxes interrelacionades i interactives sorgides arran de la migració de la gent i de la difusió d'estils de vida.

L'etnicitat és un fenomen social variable; es crea i es recrea constantment (Sollors, 1989). Però no per això les identitats i els conflictes ètnics que sorgeixen actualment deixen de ser menys reals (*ibídem*). Cal tenir en compte el fet que les identitats i les afiliacions ètniques creades dins del marc de la variada riquesa de la societat multicultural no són en absolut «pures», originals, ni es vinculen amb un determinat passat, sinó que més aviat es relacionen amb els dilemes i els conflictes del present. Les noves etnicitats urbanes es caracteritzen per les seves identitats inestables (Hall and du Gay, 1996), i també per una sorprenent obertura a la possibilitat de connectar temps i espai (local i globalment) i de combinar una gran diversitat d'idiomes i senyals culturals (Sollors, 1989, Ålund, 1994). Però aquestes noves etnicitats també exhibeixen una creixent politització i una mobilització dels recursos culturals com a capital simbòlic. Això s'expressa en els moviments socials dirigits con-

tra l'exclusió social, la discriminació i el racisme (Rex, 1995; Ålund, 1997).

Des d'aquesta perspectiva, l'aparició de «noves etnicitats» (Hall, 1992) és fruit de la difusió cultural, l'exclusió social i la compressió de temps i espai. Avui dia no es poden estudiar les persones i les cultures a través d'una lupa —com si fossin un «present etnogràfic» fossilitzat— sense que el prisma de la complexitat cultural contemporània es faci visible (Hannerz, 1989: 205). Ni es pot comprendre, per altra banda, la dinàmica de la diversitat cultural sense relacionar-la amb les forces fragmentadores, marginadores i escindidores de la desigualtat social. Aquestes forces funcionen rere les etnicitzacions i els sectarismes basats en la identitat del temps actual.

Bibliografia

- Ålund, Aleksandra (1991). *Lilla Juga; Etnicitet, familj och kvinnliga nätverk i kulturbrytningars tid*. Stockholm: Carlssons.
- Ålund, Aleksandra (1995). «Alterity in Modernity». A: *Acta Sociologica* 38: 311-322.
- Ålund, Aleksandra (1997). *Multikultiungdom: Kön, etnicitet, identitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Ålund, A. (1997a). Feminism and Multiculturalism: Recognition of Difference and Beyond. *Sociologisk tidskrift* 2/1997: 127-145.
- Ålund, Aleksandra; Granqvist, Raoul (1995). *Negotiating Identities; Essays on Immigration and Culture in Present-Day Europe*. Amsterdam-Atlanta.
- Ålund Aleksandra; Schierup, Carl-Ulrik (1991). *Paradoxes of multiculturalism*. Aldershot: Avebury.
- Anthias, Floya; Yuval-Davis, Nira (1983). «Contextualising Feminism: Gender, Ethnic and Class Divisions». *Feminist Review* 15/83: 62-75.
- Anthias, Floya; Yuval-Davis, Nira (1992). *Racialised Boundaries. Race, Nation, Gender, Class and the Anti-Racist Struggle*. London: Routledge.
- Barth, Fredrik (1989). The Analyses of Culture in Complex Societies. *Ethnos* 54 (III-IV): 120-142.
- Bhabha, K. Homi (1996). «Culture's In-Between». A: Hall S. and du Gay P. (eds.) (1996). *Cultural Identity*. London: Sage (pp. 53-61).
- Bhabha, K. Homi (1994). «The Other Question». A: *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Castles, Stephen [et al.] (1984). *Here for Good: Western Europe's New Ethnic Minorities*, London i Sydney: Pluto Press.

- Castles, Stephen; Miller, Mark, J. (1993). *The Age of Migration*. Basingstoke: Macmillan.
- Clifford, James (1994). «Diasporas», *Cultural Anthropology*, 9(3): 303-338.
- Cohen, Robin (1987). *The New Helots: Migrants in the International Division of Labour*. Aldershot: Avebury.
- Cohen, Robin (1995) «Fuzzy Frontiers of Identity: Te British Case», *Social Identities*. Vol 1, nov. 1: 35-48.
- Ehn Billy (1990). *The Organisation of Diversity; Youth Experience in Multi-Ethnic Sweden*. Text per a la Conference Organisation of Diversity, Stockholm.
- Feuchtwang, Stephan (1990). «Racism; Territoriality and Ethnocentricity». A: Alrick X i Feuchtwang S. (ed.) *Antiracist Strategies*. Aldershot: Avebury.
- Fitzgerald, Thomas, K. (1992). «Media, Ethnicity and Identity». A: Scannell [et al.] (ed.) *Media, Culture & Society Reader*. London: Sage, p. 112-137.
- Gilroy, Paul (1987). *There ain't no Black in the Union Jack*, London: Hutchinson.
- Gilroy, Paul (1993). *The Black Atlantic; Modernity and Double Consciousness*. Londres: Verso.
- Glazer, Nathan; Moynihan, Daniel P. (1975). «Introduction». A: Glazer, N.; Moynihan, D. P. (ed.) (1975). *Ethnicity: Theory and Experience*, Cambridge: Harvard University Press: 1-29.
- Hall, Stuart; Jefferson Tony (ed.) (1975). *Resistance Through Rituals; Youth Subcultures in Post-War Britain*. London: Hutchinson and Centre for Contemporary Cultural Studies, University of Birmingham.
- Hall, Stuart [et al.] (ed.) (1982). *The Empire Strikes Back*. London: Hutchinson and Centre for Contemporary Cultural Studies.
- Hall, Stuart (1992/1994). «New ethnicities». A: Donald, James; Rattansi, Ali (ed.) «Race», *Culture and Difference*. London: Sage, p. 252-260.
- Hall, Stuart; Paul du Gay (ed.) (1996). *Cultural Identity*. London: Sage.
- Hannerz, Ulf (1987). The World of Creolisation, *Africa*, 57: 546-559.
- Hannerz, Ulf (1989). Culture Between Center and Periphery, *Ethnos* 54 (III-IV): 200-217.
- Hannerz, Ulf (1990). «Stockholm: Double Creolising», comunicació presentada a la International Conference on the Organisation of Diversity, Botkyrka.
- Hannerz, Ulf (1992). *Cultural Complexity. Studies in the Social Organisation of Meaning*. New York: Columbia University Press.
- Hebdige, Dick (1984). «Ras, stil och subkultur». I: Fornäs, Lindberg och Sernhede (red). *Ungdomskultur: Identitet-Motstand*. pp. 71-109. Stockholm: Akademilitteratur.
- Hewitt, Roger (1992). «Language, youth and the destabilisation of ethnicity». A: Palmgren [et al.] (ed.) *Ethnicity in Youth culture*. Stockholm: University of Stockholm.
- Jones, Simon (1988). *Black Culture White Youth*. London: MacMillan Education.
- Rex, John (1973). *Race, Colonialism and the City*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Rex, John (1995). «Ethnic Identity and the Nation State: the Political Sociology of Multi-Cultural Society», *Social Identities*, vol. 1, núm. 1: 21-35.
- Rex, John; Drury, B. (ed.) (1994). *Ethnic Mobilisation in a Multicultural Europe*. Aldershot: Avebury.
- Roberston, Roland; Lechner, Frank (1985). «Modernisation, Globalization and the Problem of Culture in World-System Theory». *Theory, Culture and Society*, 2 (3): 103-117.
- Rushdie, Salman (1988). *The Satanic Verses*. London.
- Schierup, Carl-Ulrik; Ålund, Aleksandra (1987). *Will They Still Be Dancing? Integration and Ethnic Transformation among Yugoslav Immigrants in Scandinavia*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Schierup, Carl-Ulrik; Sven Paulsson (red.) (1994). *Arbetets etniska delning: Studier från en svensk bilindustri*. Stockholm: Carlssons.
- Simmel, Georg (1950). «The Stranger». A: Wolff, H. Kurt (ed) *The Sociology of Georg Simmel*. New York: The Free Press of Glencoe, p. 402-409.
- Sollors, Werner (1986). *Beyond Ethnicity: Consent and Descent in American Culture*. New York and Oxford: University Press.
- Sollors Werner (ed). (1989). *The Invention of Ethnicity*. New York i Oxford: Oxford University Press.
- Vertovec Steven (1995). *Berlin Multikulti: Towards «World-Openness»*, escrit per a l'Annual Conference, Contested Cities, British Sociological Association, University of Leicester.
- Weber, Max (1967). *Economy and Society*. New York: Bedminster Press.
- Willis, K. Paul (1997). *Learning to Labour*. Hamshire: Gower.